

Viio Aitsam
„Maaleht“, 25.01.2007

Juuksuripreili õhtu kingad

Villandite pere säilitab pabereid Eesti töölisnaiste katsest päästa 1942. aastal Saksa julgeoleku käest juuditari sõbrannat.

Paberid on kaustas märkega “Alide Kulikovski (1911–1986) järelejäänud kirjavarast”. Juuksur Alide Kulikovski, üks päästmiskatse eestvedajaid, on Aino Villandi tädi. Aino Villand oli toonaste sündmuste ajal 9aastane.

Lapsepõlvepildid

“Mäletan Elsat väga hästi, sest Tallinna Viru tänava juuksuritöökoda, kus ta koos mu tädi Alidega töötas, oli minu jaoks kui teine kodu,” ütles Aino Villand, kes oli oma tädide ja vanaema kasvatada, kuna ta ema oli noorelt surnud.

Juuditar Elsa Dannenhirsch oli sagedane külaline ka nende päris kodus, kuhu tädide ja sõprade seltskond tihtipeale kogunes.

“Elsa oli väga seltskondlik. Mulle avaldas ta nii palju muljet, et panin tema järgi Elsa nimeks ka ühele oma tumedajuukselisele nukule,” ütles Aino Villand.

Elsa – kolmas vasakult

Keeruliste võimuvahetuste ja sõja alguse aegade painet tema lapsepõlvemälestustes ei ole, ent meeles on üksikud pildid. Näiteks naabrimemme ohkamine “see laps on nüüd orb” ühe samas majas elanud väikese juudi rahvusest tüdruku kohta pärast juuniküüditamist. Sinelis punaarmeeelase mööduv figuur vanaema maakodu akna taga esimesel sõjasuvel. Ja täiskasvanute jutt, et Elsa on hukatud.

Kiri julgeolekule

Elsa Dannenhirsch arreteeriti 4. juulil 1942 töökohal.

Töökaaslastel õnnestus Saksa Julgeolekupolitseist teada saada arreteerimise põhjus – kuulumine juudi rahvusesse.

Seepeale otsustasid töökaaslased ja sõpruskonna teised naised (mehed olid tol ajal mobiliseeritud või pillutatud laiali) pöörduda julgeolekupolitsei poole palvekirjaga Elsa vabastamiseks.

Säilinud on üks palvekirja esimestest, pliiatsiga kirjutatud variantidest, selle kirjutusmasinal ümber löödud saksakeelne tõlge ja koopia kirjast, mis tegelikult lõpuks politseisse saadeti.

“Tegelikult oli see kõigile teada, et Elsa oli juut. Aga tädid üritasid kirjas tõestada, et ta on sakslanna,” ütles Aino Villand.

Kirjas on üteldud, et nii “Else (Elsaga paralleelselt kasutusel olnud eesnimi – V. A.) Dannenhirsch kui ka tema vanemad on end alati sakslasteks tunnistanud”. Et pere on kuulunud luteri kogudusse, on koolitanud tütre Tallinna III saksa gümnaasiumis ja on kasutanud koduse keelena saksa, mitte juudi keelt.

Veel kirjeldavad kirjutajad, kuidas Eesti Vabariigi politsei on 1933 kahtlustanud Elsat ja tema tookordset juuksuritöökoja omanikku Andreas Tehust, kes oli veendunud natsionaalsotsialist, hoopis spionaažis Saksamaa kasuks. Üks politsei ülekuulatavaid tol ajal oli Alide Kulikovski.

Aino Villand, kes tänu tädi töökohale Elsa Dannenhirschiga sageli kohtus.

Kirjutajad kirjeldavad kirjas ka Elsa töökust (“ta on üksik varanduseta isik, kes end kogu aja on toitnud oma kätetööga”) ja rõhutavad, et Elsa pole iial avaldanud kommunistlikku meelsust, mida võivad kinnitada kõik ta tuttavad.

Oma 20. juulil 1942 kirjutatud kirjale, mille lõpus palutakse Elsa vahi alt vabastada, on naised saanud ka vastuse, kuid alles 2. oktoobril 1942. Leitnant ja SSi politseiadjutant, Tallinna kindralkomissar A. B. (alkiri loetamatu – V. A.) on selles märkinud, et ta on septembris kirja kätte saanud ning et informatsiooni saavad naised pärast seda, kui Saksa julgeolekuteenistus ja kaitsepolitsei ning Tallinna julgeolekupolitsei on uurimise lõpetanud.

Tegelikult mingisugust informatsiooni ei järgnenud.

Aino Villand usub, et Elsa sõpruskond üritas ka muudmoodi selgitada Elsa saatust. “Küllap nad said teada, kus teda kinni peetakse, aga neid üksikasju mina ei tea. Kuid mäletan juttu sellest, et Elsa olevat hukatud,” rääkis Villand.

Tädist jäänud materjalide hulgas on ka Elsa (ametlikult Elsa-Karoline Dannenhirsch) Eesti Vabariigi kodaniku isikutunnistus. Sünnikohana (sündinud 1. märtsil 1909) on märgitud Liibavi. Noore naise ainuke talongiost, mis tol ajal isikutunnistusse registreeriti, on “Brunell õhtuing, 1 paar, 20. juulil 1940”.

Ja veel on üks paber: 8. juulil 1942 (pärast arreteerimist! – V. A.) Eesti Omavalitsuse Sisedirektooriumi perekonnaseisuametniku tehtud väljavõte Elsa vanemate kohta. Isa Vilhelm Dannenhirsch, kes on sündinud Miitavis, ja ema Regina-Marie Jakobsohn, kes on sündinud Moskvas.

Inimsuhted on lihtsamad

“Tavaliste lihtsate inimeste jaoks on tähtsad inimsuhted, mitte rahvused,” toonitas Aino Villand. Näiteks juute, äride ja majade omanikke, oli 1930ndate lõpul Tallinnas palju.

Villandi tädid üürisid korterit ühelt juudi soost omanikult tänu sellele, et see koos perega Viru tänava juuksuritöökoja kunde oli.

Tädi Alide Kulikovski abiellus baltisakslase Ralf Kulikovskiga, kes samas juuksuritöökojas töötas. Villandi teine tädi Liine Oppi, kes samuti Elsa päästmiskirjale alla kirjutas, töötas sadulsepatöökojas.

Kirjale on peale tädide veel alla kirjutanud Eha Vasara, L. Toolen, Erna Tamm, H. Vain, E. Lorenzon, Juuli Wilgo ja R. Orgussaar.

Aino Villand teadis, et Ellinor Lorenzon töötas samuti juuksurina. Eha Vasara tegeles aga tõlketöödega ja ühel ajal üritas kirjutada ka “Kalevipojast” ooperilibretot.

Seltskond, kes Aino Villandi tädide kodus koos käis, oli suur ja mitmepalgeline, teiste seas mitmed baltisakslased. “Üks onudest laulis segakooris ja tihti tuldi pärast lauluproovi meie poole istuma. Või võeti ette näiteks jalutuskäikusid Piritale,” jutustas Villand.

Elsa päästmiseks kirja kirjutamine võis tema arvates olla omal ajal julgustükk, ent naised tollal sellele ilmselt ei mõelnud. Oli aeg, mil usuti veel õiglusse.

Tallinnas, 20.07.42.

Besti Julgeolekupolitseile,

Alide Kulikovsky, elukoht Tallinn,
Keina 34 (töökoht juuksetöö us
"Alfa" Viru So, ja
Elliner Lorenson'i, asukoht Tallinn,
Suur Langri 4-3
vahialuse Elise Dannenhirsch'i asjas

A v a l d u s.

Laupäeval, 4. juulil s.a. vahistati ta töökohal, Viru tn. So, juuksetööstuses "Alfa" Elise Dannenhirsch. Nagu hiljem Saksa Julgeolekupolitseiast sarnasse kirisse teatati, olevat vangistamise põhjuseks tema kuulamine juudi rahvusesse.

Meie, allkirjutatud, tunneme Elise Dannenhirsch'i juba aastaid, tehesime sel puhul avaldada järgmist:

Elise Dannenhirsch kui ka tema vanemad on end alati sakslasteks tunnistanud, on kuulunud ev. lut. kogudusse, Saksa kultuuriosakomiteesse ning Elise Dannenhirsch on lõpetanud Tallinna III saksa gümnaasiumi (Rahvingi kool). Kadusks keeleks on alati olnud saksa keel, allkirjutatud pole kunagi kuulnud, et Dannenhirschi perekonnas ka osavahel oleks räägitud juudikeelt.

Versti peale kooli lõpetamist, umbes 1930 või 1931 aastal astus Elise Dannenhirsch juuksuriõpilaseks Viru tn. 7 asuvasse Andress Dehuse Kirisse, tähtsades selles kiris edasi kuni kättesoleva ajani ka kirilisele teiste omanikkude kätte.

Kiri peremes, Andress Dehus, kui riigisakslane, oli rahvasotsiaalse liikumise alguses Saksamaal selle voolu aktiivne pooldaja, seega veendunud natsionalistlikult. Lühiajaline Dehuse ja Dannenhirschi vahel oli kõigiti sõbralik, mistõttu tundub ebausutav, et Dehus riigisakslasena oleks oma kirilise teenistuse andnud juudile. Nende heast läbisaamisest ja koguni poliitiliste vaadete ühteminaadust annab kõige paremat tõendust asjaolu, et teokordne Eesti Vabariigi politsei umbes 1933 aastal kahtlustas Elise Dannenhirsch koos Andress Dehusega spionaasias Saksamaa kasuks ja seepärast kirjutas kuulama Elise Dannenhirschi tolleaegseid astitõdesid, mis hulgas ka allkirjutatud, Alide Kulikovsky't.

Jumre lisada oleks veel seda, et Elise Dannenhirsch on üksik, varanduseta isik, kes end kogu aja on tootnud oma kätte tööga.

Kommunistlikust tegevusest ta osa võtnud ei ole, samuti ei ole ta ilmutanud kommunistlikku meelsust, mida võivad tõendada kõik tema tuttavad.

Aluse meie avaldust seluurimisel arvesse võtta ning Elise Dannenhirschi peatselt vahialt vabastada.

Chorenson

*****

Elsa-Karoline Dannenhirsch sündis 1. märtsil 1909 a. Liibavis, surmaaeg ei ole teada.
Isa: Vilhelm Dannenhirsch (s. 12.10.1859 Miiitavis)
Ema: Regina-Marie, n-na Jakobsohn (s. 4.12.1874 a. Moskvas). Ristitud 1904. aastal.

Vene keeles on üks lause mis sobib siia väga hästi: «Бьют по морде, а не по паспорту» (vastu lõugu antakse välimuse, mitte passi järgi).

M.R.